И. К. АХУНБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК МЕДИЦИНАЛЫК АКАДЕМИЯСЫ

Б. Н. ЕЛЬЦИН атындагы КЫРГЫЗ-РОССИЯ СЛАВЯН УНИВЕРСИТЕТИ

Д 14.23.690 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда

УДК 614.2:618.1 055.2(575.2)

АБДИРАСУЛОВА ЖАЙНАГУЛЬ АБДИРАСУЛОВНА

ТӨРӨТ КУРАГЫНДАГЫ АЯЛДАРГА АКУШЕРЛИК-ГИНЕКОЛОГИЯЛЫК ЖАРДАМДЫ ЖАКШЫРТУУНУН ЖОЛДОРУ (ОШ ОБЛУСУНУН МИСАЛЫНЫН НЕГИЗИНДЕ)

14.02.03 – коомдук саламаттык жана саламаттык сактоо

Медициналык илимдердин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
автореферати

Бишкек – 2024

Илимий иш Ош мамлекеттик университетинин эл аралык медицина факультетинин коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо кафедрасында аткарылды.

Илимий кеңешчи: **Каратаев Мадамин Мусаевич**
медицина илимдеринин доктору, профессор, И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо кафедрасынын профессору

Расмий оппоненттер: **Биялиева Гульмира Самарбековна**
медицина илимдеринин доктору, Эл аралык жогорку медициналык мектебинин директору

Кожокенова Жанат Асетовна
медицина илимдеринин кандидаты, доцент, С. Д. Асфендияров атындагы Казак улуттук медициналык университетинин коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо кафедрасынын башчысы

Жетектөөчү мекеме: Россия Федерациясынын Саламаттык сактоо министрлигинин федералдык мамлекеттик бюджеттик жогорку билим берүү мекемеси «Ижевск мамлекеттик медициналык академиясы», квалификацияны жогорулатуу жана кесиптик кайра даярдоо факультетинин коомдук саламаттык, экономика жана саламаттыкты сактоону башкаруу кафедрасы, (426034, Россия Федерациясы, Удмуртия Республикасы, Ижевск ш., Коммунаров көч., 281)

Дисертацияны коргоо 2024-жылдын «12» сентябрында саат 14:00 медицина илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн диссертациясын коргоо боюнча, И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясына, уюштуруучу Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу Д 14.23.690 диссертациялык кеңештин отурумунда өткөрүлөт, дареги: 720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92, конференц-залында. Диссертацияны коргоонун видеоконференциясына кирүү үчүн шилтеме: https://vc.vak.kg/b/142-c9g-rqj-fbe

Диссертация менен И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын (720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92), Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киев көч., 44) китепканаларынан жана https://vak.kg сайтынан же диссертациялык кеңештин сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2024 -жылдын «9» август айында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы медицина илимдеринин кандидаты, доцент **Д. Д. Ибраимова**

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Эне жана баланын саламаттыгы Бириккен Улуттар Уюмунун 2030-жылга чейинки туруктуу өнүгүү Максаттарына киргизилген. Эне жана баланы коргоо программасы Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун приоритеттүү программаларынын бири болуп саналат жана аны ишке ашырууга көптөгөн мамлекеттер, анын ичинде Кыргызстан да катышууда [2019-2030-жылдарга Кыргыз Республикасынын саламаттыкты сактоону реформалоонун «Дени сак адам – гүлдөгөн өлкө» Улуттук Программасы].

Өлкөдө энелердин өлүмдүүлүгүнүн көрсөткүчү жогору бойдон калууда. Улуттук статистикалык комитеттин маалыматы боюнча, Кыргыз Республикасында энелердин өлүмдүүлүгү 2022-жылга 100 000 тирүү төрөгөндөргө 28,1, Ош облусунда 25,6 түздү. Репродуктивдик жоготуулар көйгөйүнүн актуалдуулугу алардын Кыргыз Республикасындагы туруктуу жана жетишээрлик жогорку жыштыгы менен аныкталат. Бул жаатта ишке ашырылып жаткан мамлекеттик программалардын натыйжасында учурда оң жылыштар байкалууда, бирок репродуктивдик жоготууларды азайтуу дагы деле саламаттык сактоонун артыкчылыктуу багыттарынын бири бойдон калууда, айрыкча төрөт курагындагы аялдардын санынын көбөйгөнүнүн эсебинен төрөлүүлөрдүн өсүшүнө байланыштуу [Т. С. Мейманалиев, 1996; Н. К. Касиев, 2008; М. М. Каратаев, 2014; Б. А. Өмүрзаков, 2014].

Бир катар авторлор репродуктивдик жоготууларга кош бойлуулук менен байланышкан себептерди гана эске алуу менен кош бойлуулуктун бүткүл мезгилинде жана ал аяктагандан кийин бойго бүтүү (кош бойлуулук) продуктуларын жоготууну киргизишет. Репродуктивдик жоготуулар түшүнүгү түйүлдүк менен бирге, адатта, кош бойлуулуктун бүткүл мезгилиндеги жана ал аяктагандан кийин 42 күн өткөндөн кийин энелердин жоготууларын, ошондой эле жатындан тышкары кош бойлуулуктун жана бардык медициналык аборттордун, анын ичинде өзүнөн-өзү жана жасалма аборттордун натыйжасында түйүлдүк жоготууларын камтыйт [Н. Н. Бушмелева, 2014].

Кош бойлуу аялдарды өз убагында каттоо эненин да, баланын да ден соолугун камсыз кылууда эң маанилүү жана чечүүчү ролду ойнойт. Бул медициналык байкоону баштоого жана керектүү текшерүүлөрдү жана профилактикалык иш-чараларды өз убагында жүргүзүүгө мүмкүндүк берет, бул кош бойлуулук учурунда да, төрөт учурунда да татаалдашуу коркунучун азайтат.

Дарыгерге үзгүлтүксүз баруу зарыл болгон мониторингди жана диагностиканы жүргүзүүгө мүмкүндүк берет, бул потенциалдуу тобокелдиктердин алдын алуу жана репродуктивдик ден соолукту сактоо үчүн эң жакшы шарттарды камсыз кылуу үчүн маанилүү.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), окуу жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүп жаткан негизги изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык изилдөөнүн темасы демилгечил болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасынын Ош облусунда акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштуурууну жакшыртуу боюнча иш-чаралардын топтомун илимий жактан негиздөө.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. 2013-2022-жылдарга Ош облусунун саламаттык сактоо системасынын баштапкы деңгээлинде акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүнүн көрсөткүчтөрүн талдоо.

2. Ош облусунун аймагындагы репродуктивдик ден соолуктун абалын, төрөт курагындагы аялдардын оорулуулук деңгээлин, саламаттыкты сактоо уюмдарына баруусун жана орто мектептердин окуучуларынын репродуктивдик ден соолук боюнча билим деңгээлин изилдөө.

3. Ош облусунун аялдарына медициналык жардам көрсөтүүнүн сапатын жакшыртууга жөнгө салынган координациянын таасирин аныктоо үчүн репродуктивдик ден соолукту жакшыртуу боюнча «Натыйжага негизделген каржылоо» долбоорунун критерийлерин баалоо (сапатты камсыздоо, бейтаптардын канааттануусу, төрөт бөлүмүнүн ишкердиги).

4. Азыркы шарттарда төрөт курагындагы аялдарга акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүнү уюштурууну жакшыртуу боюнча далилдүү чараларды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы:

1. Ош облусунун саламаттык сактоо системасынын баштапкы деңгээлинде акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүнүн көрсөткүчтөрүнө биринчи жолу он жылдык мезгил ичинде (2013-2022-жылдары) топтомдуу талдоо жүргүзүлдү. 12 жумага чейин катталган кош бойлуу аялдардын үлүшүнүн төмөндөшүнүн туруктуу тенденциялары жана аймактагы кош бойлуу аялдардын медициналык көзөмөлүнүн жыштыгынын өзгөрүшү аныкталган.

2. Биринчи жолу Ош облусунун төрөт курагындагы аялдардын репродуктивдик ден соолугунун абалына терендетилген изилдөө жүргүзүлдү. Аялдардын жыныстык органдарынын ооруларында олуттуу өзгөрүш аныкталган, ошондой эле 2019-жылдан кийин сезгенүү ооруларынын жыштыгынын өсүү тенденциясы аныкталган. Бул көйгөй боюнча билим-тарбия иштерин жакшыртуу максатында орто мектеп окуучуларынын репродуктивдик ден соолук боюнча билим деңгээлине баа берилди.

3. Ош облусу үчүн репродуктивдик ден соолукту чыңдоо боюнча жыйынтыкка негизделген каржылоо долбоорунун натыйжалуулугуна баа берилип, медициналык жардамдын сапатын, бейтаптардын канааттануусун камсыздоо критерийлери жана төрөт бөлүмдөрүнүн иши бааланды.

4. Азыркы шарттарда төрөт курагындагы аялдарга акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну жакшыртуу боюнча илимий негизделген иш-чаралар сунушталууда.

Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү. Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү Ош облусунун баштапкы жана экинчи звенодогу саламаттык сактоо уюмдарында төрөт курагындагы аялдарга акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүнү уюштурууну жакшыртуу боюнча илимий негизделген иш-чараларды иштеп чыгууда турат. 2013-2022-жылдар аралыгындагы Ош облусунун төрөт курагындагы аялдардын олуттуу ооруларынын динамикасынын негизги тенденциялары жөнүндө маалыматтар республиканын саламаттык сактоо системасында колдонулушу мүмкүн. Акушерлик жана гинекологиялык жардамды уюштурууну оптималдаштыруу боюнча сунуштар Кара-Суу районунун аймактык ооруканасынын (10.05.2022-ж. ишке киргизүү актысы), Ош шаардык клиникалык ооруканасынын (18.05.2022-ж.

ишке киргизүү актысы) практикалык ишкердигин оптималдаштыруу боюнча сунуштар киргизилген.

Мектептеги билим берүү ишине Кара-Суу районунун Учкун айылындагы №97 орто мектебинде 6 сааттык репродуктивдик ден соолук программасы киргизилди (06.05.2022-ж. ишке киргизүү актысы).

Изилдөөнүн жыйынтыктары Ош мамлекеттик университетинин окутуу программасында колдонулуп жатат (05.06.2022-ж. ишке киргизүү актысы).

Сунушталган маршруттук схемалар Ош облусунда акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну жакшыртууга, төрөт курагындагы аялдарга медициналык жардам көрсөтүүнүн сапатын жакшыртууга, ошондой эле татаалдашуулардын жыштыгын жана оорчулугун төмөндөтүүгө мүмкүндүк берет.

Коргоого алынып чыгуучу диссертациянын негизги жоболору:

1. 2013-жылдан 2022-жылга чейинки мезгилде саламаттыкты сактоонун баштапкы деңгээлинде кош бойлуу аялдардын медициналык байкоолорго баруусу азайган. 12 жумага чейин катталган кош бойлуу аялдардын салыштырма салмагынын азайышы, максимумалдуу көрсөткүч менен 2018-жылы жана андан кийин 2022-жылга карата 12,0%га төмөндөшү айрыкча маанилүү. АИВ-инфекциясына жана сифилиске ткешерүү мезгилдин башында төмөндөгөн жана 2021-жылдан баштап бардык кош бойлуу аялдардын 23,0% деңгээлинде турукташкан. Аз кандуулуктун жана башка патологиялардын таралышы да облуста акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну жана сапатын жогорулатуу зарылчылыгын көрсөтүп турат.

2. Каралып жаткан мезгилде аялдардын жыныс органдарынын сезгенүү ооруларында термелүүлөр байкалды, акыркы жылдарда репродуктивдүү функциялардын бузулууларынын жыштыгынын туруктуу жогорулашы менен. Ошол эле учурда, лейомиома матки жана менструалдык циклдин бузулуулары туруктуу өсүүнү көрсөттү.

3. Ош облусунун аялдарына медициналык жардам көрсөтүүнүн сапатын жогорулатууга багытталган каржылоо долбоорунун жыйынтыгы боюнча төрөттөгү татаалдашууларын азайтууда жана бейтаптардын канааттануусунда оң тенденциялар аныкталды.

4. Жүргүзүлгөн талдоолордун негизинде төрөт курагындагы аялдарга медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын жогорулатууга багытталган акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну оптималдаштыруу боюнча чаралар сунушталды.

Изденүүчүнүн жеке салымы: Автор изилдөөнүн багыттарын жана программасын жеке өзү иштеп чыккан, изилденип жаткан проблема боюнча ата мекендик жана чет элдик адабияттарга аналитикалык сереп жүргүзүлгөн, өзүнүн изилдөөлөрүнүн материалдарын чогулткан жана иштеткен, статистикалык жактан иштетилген маалыматтарды, натыйжаларды чечмелеген жана талкуулаган, коргоого алынып чыгуучу жоболор, корутундулар жана практикалык сунуштар автор тарабынан ишке ашырылган.

Диссертациянын жыйынтыктарын апробациялоо. Изилдөөнүн негизги натыйжалары баяндалып жана талкууланды: «Медициналык илими жана билим берүү тармагындагы инновациялар» илимий-практикалык конференцияда, Ош ш.,

27-май, 2022-жыл (Ош, 2022-ж.); «Эне жана баланын ден соолугу» эл аралык семинарында Зальцбург ш., Австрия, 6-11-июнь, 2022-жыл (Зальцбург, 2022); «Глобал Вилладж» эл аралык конференциясында, Вифлеем ш., АКШ, 25-29-июнь, 2022-жыл (Вифлеем, 2022); «Симуляциялык медициналык билим берүү тармагындагы инновациялар» эл аралык илимий-практикалык конференциясында Андижан ш., Өзбекстан Республикасы, 3-ноябрь, 2023-жыл (Андижан, 2023).

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышынын толуктугу. Диссертациянын темасы боюнча 6 илимий макала жарыяланган, анын ичинен 3 макала РИНЦ системасында индекстелген, импакт-фактору 0,1ден төмөн эмес журналдарда жарык көргөн.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү. Диссертация 115 бетте компьютердик терүү менен баяндалган, кириш сөздөн, методологиядан жана изилдөө ыкмаларынан, өздүк изилдөө бөлүмдөрүнөн, корутундулардан, практикалык сунуштардан жана тиркемеден турат. Диссертация 29 таблица жана 6 сүрөт менен иллюстрацияланган. Библиографиялык маалымдама 137 булактан турат, анын ичинен: 6 кыргыз тилинде, 79 орус тилинде жана 52 чет тилдеринде.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Диссертациянын кириш сөзүндө темасынын актуалдуулугун негизделип, максатын, милдеттерин, илимий жаңылыгын, алынган натыйжалардын практикалык маанисин жана коргоого берилген диссертациянын негизги жоболорун көрсөтүлгөн.

1-бап «Төрөт курагындагы аялдарга акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүнү уюштуруу (адабий сереп). Адабияттарды талдоо изилденип жаткан проблеманын актуалдуу абалы жөнүндө жетишээрлик толук түшүнүк алууга, акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну изилдөөнүн теориялык негизин тандап алууга, максатын тактоого, изилдөөнүн багыттарын аныктоого; жумушчу гипотезаны жана диссертациянын негизги жоболорун түзүүгө жана теориялык жактан негиздөөгө мүмкүндүк берди.

2-бап. «Методология жана изилдөө ыкмалары».

2.1 Изилдөө методологиясы

Изилдөөнүн объектиси: Кыргыз Республикасынын Ош облусундагы кош бойлуу жана төрөт курагындагы аялдар.

Изилдөөнүн предмети: аялдардын репродуктивдик саламаттыгы, экстрагениталдык оорулуулук, акушерлик жана гинекологиялык жардам көрсөтүүнүн көрсөткүчтөрү, Кыргыз Республикасындагы «Натыйжага негизделген каржылоо» долбоорунун критерийлери.

Маалымат булактары: жылдык статистикалык отчеттук формаларынан маалыматтар: Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин электрондук саламаттык сактоо Борборунун 2013-жылдан 2022-жылга чейинки мезгилге № 12- СС «Саламаттыкты сактоо уюмунун иши жөнүндө отчету», № 12-УСК «Оорулуулук жана профилактикалык иштер боюнча отчету», № 14-СС

«Ооруканасынын ишкердиги жөнүндө отчету»; төрөт учурундагы жана төрөттөн кийинки аялдардын ден соолугунун көрсөткүчтөрү, Ош облусунун райондору боюнча төрөттөрдүн жалпы саны, анын ичинде үйдө, ҮДТларда жана ФАПтардагы төрөттөр; Ош облусунун баштапкы медициналык санитардык жардам уюмдарында кош бойлуу аялдарга медициналык байкоолордун көрсөткүчтөрү; кош бойлуулугун төрөт менен аяктаган аялдардын үлүшү; төрөттөрдүн ортосундагы аралыгы; энелердин өлүмдүүлүгү; № 096 Э\У формасындагы оору баяны - 154 кош бойлуу аялдар, анын ичинен 138и төрөт учурундагы аялдар; 472 - 2021-2022-жылдар аралыгында Ош облусунун саламаттык сактоо уюмдарында амбулаториялык негизде медициналык жардам алган төрөт курагындагы аялдардын № 025/у формасындагы медициналык китепчелери; Кара-Суу районунун Учкун айылында жашаган төрөт курагындагы 362 аялды анкеттөө; Ош облусунун Кара-Суу районундагы Учкун айылындагы №97 орто мектепте 125 окуучуну сурамжылоо (маектешүү, анкеттөө), анын ичинен 62 эркек жана 63 кыз, жана Ош областынын Өзгөн районундагы Чынбай айылындагы Турдумамат Сарыков атындагы № 54 орто мектепте 125 окуучуну, анын ичинен 63 эркек жана 62 кыз.

Изилдөө беш этап менен жүргүзүлдү.

Изилдөөнүн биринчи этабында акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштуруу жана саламаттыкты сактоо уюмдарында аны камсыз кылуунун принциптери боюнча адабият булактарын талдоо камтылган.

Изилдөөнүн экинчи этабы 2013-2022-жылдарга Ош облусунун саламаттык сактоо системасынын баштапкы деңгээлинде акушерлик-гинекологиялык жардамдын көрсөткүчтөрүн ретроспективдүү жана статистикалык ыкмаларын колдонуу менен талдоого багытталган.

Изилдөөнүн үчүнчү этабы аялдардын репродуктивдик ден соолугунун абалын изилдөөгө, Ош облусунда төрөт курагындагы аялдардын оорулуулугун, баштапкы деңгээлдеги саламаттыкты сактоо уюмдарына барууларын жана аялдардын, орто мектептердин окуучуларынын репродуктивдик саламаттыгы (анонимдүү сурамжылоо) боюнча билим деңгээлин баалоого багытталган.

Изилдөөнүн төртүнчү этабы репродуктивдик ден соолукту чыңдоо боюнча натыйжаларга негизделген каржылоо долбоорунун критерийлерин, анын ичинде бейтаптардын канааттануусун жана Ош облусунун аялдарына медициналык жардам көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуу боюнча төрөт бөлүмүнүн ишин баалоого багытталган.

Изилдөөнүн бешинчи этабында аналитикалык ыкманы колдонуу менен амбулатордук акушерлик-гинекологиялык жардамды жакшыртуу боюнча иш-чаралар иштелип чыккан жана Ош облусунун төрөт курагындагы аялдарга акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүнү оптималдаштыруунун алгоритми жана маршруттук баракчалары иштелип чыккан.

2.2 Изилдөө ыкмалары

Диссертациялык иштаи аткарууда төмөнкүдөй изилдөө ыкмалары колдонулган: ретроспективдүү, тажрыйбаны изилдөө жана жалпылоо, статистикалык, аналитикалык жана сурамжылоо.

Изилдөө материалдарын иштетүүдө салыштырмалуу чоңдук (интенсивдүү, экстенсивдүү, көрсөтмөлүүлүк көрсөткүчү, ыктымалдык көрсөткүчү), орточо чоңдук көрсөткүчтөрү эсептелген. Топтор ортосундагы айырмачылыктардын ишенимдүүлүгү Стьюдент параметрдик критерийи (t – ишенимдүүлүк критерийи же ишеним коэффициенти), репрезентативдик ката (±m), «р» эсептөөсү – катасыз болжолдоонун ишенимдүүлүк критерийинин $p<0,05$, $p<0,01$, $p<0,001$ (95,0%, 99,0%, 99,9%) жардамы менен аныкталган. Фишер ишенимдүүлүк критерийин эсептөө менен көп факторлуу талдоо жүргүзүлүп, ишенимдүүлүктү аныктоо үчүн таасирдин үлүшү алынган, ал эми изилденүүчү факторлордун ортосундагы байланыштын багытын жана күчүн аныктоо үчүн корреляция коэффициенти эсептелген. Иште динамикалык катарларды эсептөө ыкмасы (абсолюттук өсүш, өсүш темпи, өсүү темпи, 1% өсүштүн мааниси) колдонулган. Маалыматтын бардык көлөмү Microsoft-Statistica 6.0 тиркеме программасын жана Microsoft Excel программасын колдонуу менен жеке компьютерде иштетилген.

3-5-баптарда жеке изилдөөбүздүн жана талкуубуздун натыйжалары берилген.

3-бап Төрөт курагындагы аялдарга акушерлик-гинекологиялык жардамдын негизги көрсөткүчтөрү.

3.1 2013-2022-жылдарга Ош облусунда кош бойлуу аялдардын акушерлик-гинекологиялык ооруларынын структурасын талдоо. 2013-2018-жылдар аралыгында 12 жумага чейин катталган кош бойлуу аялдардын саны азайган. Ош облусунда кош бойлуу аялдардын медициналык мониторингинин динамикасын талдоо көрсөткөндөй, акыркы жылдары 12 жумага чейин каттоого турган кош бойлуу аялдардын санынын туруктуу азайышы, ошондой эле каттоого кеч турган кош бойлуу аялдардын туруктуу жогорку деңгээлине кайтып келүүсү байкалууда. (3.1.1-сүрөт)

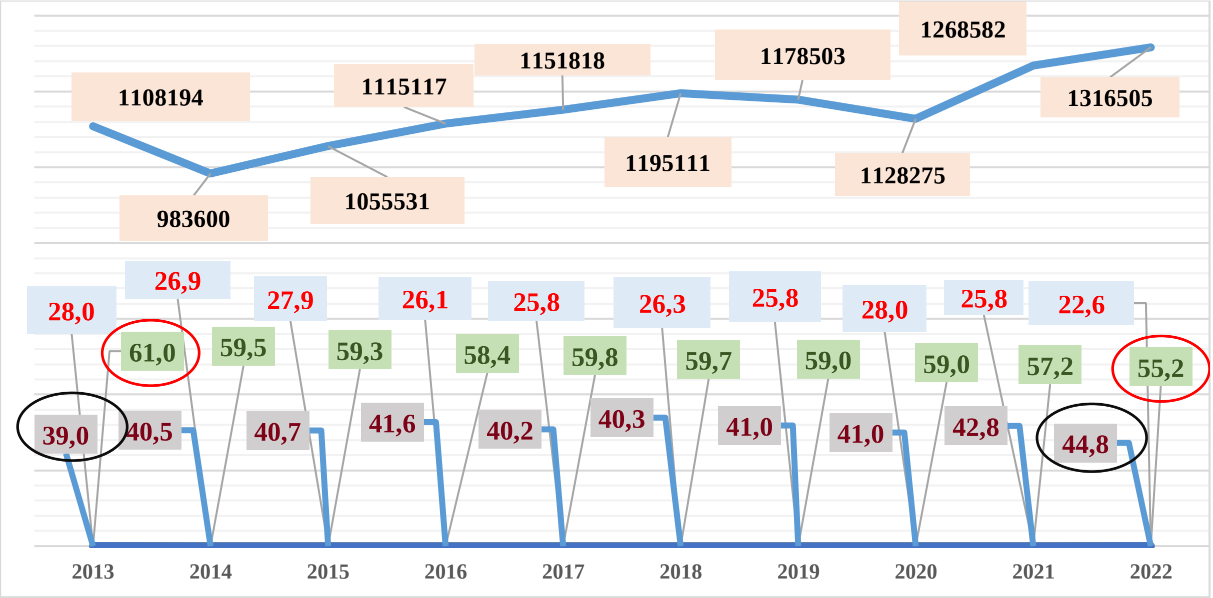

3.1.1-сүрөт – 2013-2022-жылдарга Ош облусунда медициналык көзөмөлдө турган кош бойлуу аялдардын саны.

Бул мезгилде каттоого кеч турган кош бойлуу аялдардын саны 12,2%га өскөн. 2019 жана 2020-жылдары Ош облусунда кош бойлуу аялдарды медициналык көзөмөлдөө төмөндөп, республикалык көрсөткүчтөр жогору бойдон калууда. 2022-жылы баштапкы медициналык-санитардык жардамда каттоодо турган кош бойлуу аялдардын саны мурунку жылга салыштырмалуу 4,3%га азайган. 2013-жылдан 2015-жылга чейин бул көрсөткүч 4,6%га өскөн. 2018-жылы максималдуу көрсөткүч катталган - 31 318 кош бойлуу аял 12 жумага чейин каттоого турган. Бирок, 2022-жылга карата алардын саны 27,596га чейин төмөндөгөн, бул 12,0% га төмөндөөнү түзөт. Динамиканы талдоо 12 жумага чейин каттоого турган кош бойлуу аялдардын санынын туруктуу азайгандыгын жана каттоого кеч тургандардын жогорку деңгээлге кайтып келгенин көрсөтөт.

Кош бойлуу аялдарды АИВ инфекциясына жана сифилиске текшерүү. Акыркы он жылда Кыргызстандын Ош облусунда кош бойлуу аялдарды АИВ-инфекциясына жана сифилиске текшерүү менен камтууда олуттуу өсүш байкалган, ал 69,1%дан 91,0%га чейин өскөн. 2014-жылдан 2017-жылга чейин кош бойлуулуктун биринчи жарымында кош бойлуу аялдарды АИВ инфекциясына жана сифилиске текшерүүдөн өткөрүүнүн олуттуу өсүшү байкалып, 2017-жылы 78,1%ды түздү. Бирок республикалык көрсөткүч жогору бойдон калып, 89,2%ды түздү. Кош бойлуулуктун экинчи жарымында сурамжылоо 2013-жылдан 2017-жылга чейин өсүштү көрсөттү, бирок кийинчерээк 2020-жылы 42,7% га төмөндөдү, бул мүмкүн COVID-19 пандемиясына жана толук эмес медициналык статистикага байланыштуу. 2021-жылдан баштап 2022-жылга карата кош бойлуулуктун экинчи жарымында 81,2% га чейин кескин өсүш байкалат.

Орто эсеп менен 10 жыл ичинде Ош облусунда АИВ жана сифилиске текшерүү менен камтуу 56,4% түздү, бул республикалык орточо көрсөткүчтөн 14,2%га төмөн. Облус боюнча кош бойлуу аялдардын жалпы орточо камтылышы 84,3%ды түздү, бул да республикалык деңгээлден 6,5%га төмөн.

2013-2022-жылдарга Ош облусунда кош бойлуу аялдардын акушерлик-гинекологиялык оорулуулук түзүмүн талдоо. 2013-жылы 46049 кош бойлуу аял катталган, бул 14,9±0,1%ды түзгөн. Ошол эле жылы каттоодо турган кош бойлуу аялдардын арасында ооруга чалдыгуу жогору болуп, 62,5±0,2%ды түзгөн (3.1.3-таблица).

2014-жылы оорулуулук өткөн жылга салыштырмалуу +22,8%га өсүп, 50,5±0,2% деңгээлине жеткен. 2015-жылы оорулуулуктун -13,3%га азайышы байкалган, бул профилактикалык иш-чаралардын жакшырышына байланыштуу болушу мүмкүн. 2016-жылы оорулуулук кайрадан 6,6%га көбөйүп, 46,7±0,2%ды түзсө, 2017-жылы -2,4%га төмөндөгөн. 2018-жылы оорулуулуктун деңгээли +1,1% өсүш менен дээрлик ошол эле деңгээлде калган.

3.1.3-таблица – 2013-2022-жылдар аралыгында Ош облусунда кош бойлуу аялдардын оорулуулугунун жыштыгы

№ п/п	Жылдар	Кош бойлуулардын жалпы саны			Кош бойлуулардын оорулуулугу		
		Абс. сан	P_1±m	Ө/Т темпи	Абс. сан	P_2±m	Ө/Т темпи
		n=499 768			n=204 100		
1	2013	46049	14,9±0,1	-	28782	62,5±0,2	-
2	2014	48482	18,3±0,1	+22,8	24495	50,5±0,2	-19,2
3	2015	49707	16,9±0,1	-7,7	21788	43,8±0,2	-13,3
4	2016	48567	16,7±0,1	-1,2	22668	46,7±0,2	+6,6
5	2017	49107	16,5±0,1	-1,2	22415	45,6±0,2	-2,4
6	2018	52490	16,7±0,1	+1,2	24213	46,1±0,2	+1,1
7	2019	51733	17,0±0,1	+1,8	21359	41,3±0,2	-10,4
8	2020	51554	16,3±0,1	-4,1	12754	24,7±0,2	-40,2
9	2021	52114	15,9±0,1	-2,5	11864	22,8±0,2	-7,7
10	2022	49965	16,8±0,1	+5,7	13762	27,5±0,2	+20,6

Эскертүү: P1±m – төрөт курагындагы 1000 аялга кош бойлуулуктун жыштыгы жана репрезентативдик ката, P2±m – 1000 кош бойлуу аялга оорулуулуктун жыштыгы жана репрезентативдик ката, Ө/Т темпи – өсүү/төмөндөө темпи.

2019-жылдан 2020-жылга чейин Ош облусунда кош бойлуу аялдардын арасында оорулуулук кескин азайган. 2020-жылы оорулуулук өткөн жылга салыштырмалуу -40,2%га азайган, бул COVID-19 пандемиясынын медициналык мекемелердин ишине жана алдын алуу чараларына тийгизген таасиринен улам болушу мүмкүн. 2021-жылы оору 2020-жылга салыштырмалуу -7,7%га азайып, 22,8±0,2%ды түздү. Бирок, 2022-жылы оорулуулуктун мурунку жылга салыштырмалуу +20,6%га кайрадан өсүшү байкалып, 27,5±0,2% деңгээлине жеткен. Ош облусунда кош бойлуу аялдардын оорулуулук динамикасы нозологияга жараша көп багыттуу мааниге ээ.

Кош бойлуу аялдардын ооруларынын жалпы саны 2013-жылдан 2022-жылга чейин өзгөрүлмө тенденцияларды көрсөтүп турат, бул аймактагы саламаттыкты сактоо кызматын андан ары мониторингдөө жана жакшыртуу зарылдыгын көрсөтүп турат.

3.2 2013-2022-жылдарга Ош облусунда төрөт курагындагы аялдардын акушерлик-гинекологиялык оорулуулугунун түзүмү. 2013-жылы гинекологиялык оорулардын 14404 учуру катталган, бул төрөт курагындагы (ТКА) 1000 аялга 46,5±0,4 (3.2.1-таблица).

3.2.1-таблица - Ош облусу боюнча 2013-2022-жылдар аралыгындагы төрөт курагындагы аялдардын гинекологиялык оорулуулугунун жыштыгы 1000 ТКАга (n=103067).

№ п/п	Жылдар	Абсолюттук сан	P±m	Абсолюттук өсүш	Өсүү/ төмөндөө темпи, %
1	2013	14404	46,5±0,4	-	-
2	2014	13138	49,7±0,4	+3,2	+6,9
3	2015	11154	37,9±0,4	-11,8	-23,8
4	2016	10323	35,4±0,4	-2,5	-6,6
5	2017	11727	39,5±0,4	+4,1	+11,6
6	2018	10348	32,9±0,3	-6,5	-16,7
7	2019	8544	28,1±0,3	-4,8	-14,6
8	2020	6129	19,4±0,2	-8,7	-30,9
9	2021	8376	25,6±0,3	+6,2	+31,9
10	2022	8924	30,0±0,3	+4,4	+17,2

Эскертүү: P±m – интенсивдүү көрсөткүч жана репрезентативдик ката

2014-жылы оорулуулуктун абсолюттук саны 13,1ге чейин азайган, бирок оорулуулуктун жыштыгы 1000 ТКАга 49,7±0,4кө чейин өскөн, бул +3,2% өсүшкө жана өсүш темпи +6,9%га туура келет. 2015-жылы оорулуулук учурлардын саны 11154кө чейин жана оорулуулуктун жыштыгы 1000 ТКА 37,9±0,4кө чейин олуттуу азайган, бул 11,8%га төмөндөөнү жана -23,8% өсүш темпин түзөт.

Ош облусунда төрөт курагындагы аялдардын гинекологиялык оорулуулугунун динамикасы акыркы бир нече жыл ичинде олуттуу өзгөрүүлөрдү көрсөтүп турат. 2016-жылы оорулуулук учурларынын санынын азайышы 10,323кө чейин жана жыштыгы 1000 ТКАга 35,4±0,4кө чейин катталган, бул 2,5% төмөндөө жана -6,6% өсүү темпине туура келет. 2017-жылы оорулуулук учурларынын саны 11,727ге чейин жана оорулуулуктун көрсөткүчү 1000 ТКАга 39,5±0,4кө чейин көбөйгөн, бул өсүш 4,1% жана өсүш темпи 11,6% түзөт.

2018-жылы оорулуулук учурларынын санынын азайышы кайрадан 10 348ге чейин жана жыштыгы 1000 ТКАга 32,9±0,3 чейин катталды, бул 6,5%га төмөндөөнү жана -16,7% өсүш темпин билдирет. 2019-жылы оорулуулук учурларынын саны 8544кө чейин жана жыштыгы 1000 ТКАга 28,1±0,3 чейин кыскарууну уланткан, бул 4,8% төмөндөө жана 14,6% өсүш темпине туура келет.

2020-жылы оорулуулук учурларынын саны 6129га чейин жана жыштыгы 1000 ТКАга 19,4±0,2ге чейин кескин азайган, бул 8,7%га төмөндөө жана -30,9% өсүш темпине туура келет. 2021-жылы оорулуулук учурларынын саны 8376га жана жыштыгы 1000 ТКАга 25,6±0,3кө чейин көбөйгөн, бул өсүш 6,2%га жана өсүш темпи 31,9%га туура келет.

2022-жылы оорулуулук учурларынын саны 8 924кө чейин жана оорулуулуктун жыштыгы 1000 ТКАга 30,0±0,3 чейин көбөйгөн, бул өсүш 4,4% жана 17,2% өсүш темпин түзөт.

Ошентип, гинекологиялык оорулуулуктун динамикасында олуттуу термелүүлөр байкалат, ар кандай жылдарда оорулуулктун өсүшү жана олуттуу төмөндөө мезгили менен.

2013-2022-жылдарга Ош облусунда саламаттыкты сактоонун баштапкы деңгээлине кайрылуулардын көрсөткүчү боюнча аялдардын жыныс органдарынын сезгенүү ооруларынын түзүмү. 2013-жылы аялдардын жыныс органдарынын сезгенүү ооруларынын жалпы саны 4878 учурду түздү, бул төрөт курагындагы (ТКА) 1000 аялга 15,7 жыштыгына туура келет (3.2.2-таблица). Ош облусунда 2013-жылдан 2022-жылга чейинки аялдардын жыныс органдарынын сезгенүү ооруларынын динамикасы оорулуулуктун көрсөткүчүнүн олуттуу өзгөрүшүн көрсөтөт. 2013-жылы сезгенүү ооруларынын жалпы саны 4878 учурду түздү, бул төрөт курагындагы 1000 аялга 15,7 жыштыгына туура келет. Алардын ичинен эң көп таралгандары сальпингит жана оофорит (1000 ТКАга 9,2), ошондой эле аялдардын тукумсуздугу (1000 ТКАга 4,7) болгон. Аялдардын жыныс органдарынын башка оорулары 1000 ТКАга 4,1ди түздү.

Кийинки жылдарда аялдардын жыныс органдарынын сезгенүү ооруларынын жыштыгынын төмөндөшү байкалды: 2014-жылы 1000 ТКАга 13,5ке чейин (2013-жылга салыштырмалуу -14%), 2015-жылы 1000 ТКАга 10,5ке чейин (2014-жылга салыштырмалуу -22,2%), 2016-жылы 1000 ТКАга 10,2ге чейин (2015-жылга салыштырмалуу -2,9%), 2017-жылы 13,0гө чейин (2016-жылга салыштырмалуу +27,5%), 2018-жылы 1000 ТКАга 11,7ге чейин (2017-жылга салыштырмалуу -14,1%), 2019-жылы 1000 ТКАга 9,1ге чейин (2018-жылга салыштырмалуу -22,2%), 2020-жылы 1000 ТКАга 6,3ке чейин (2019-жылга салыштырмалуу -30,8%), 2021-жылы 1000 ТКАга 7,3кө чейин (2020-жылга салыштырмалуу +15,9%), жана 2022-жылы 1000 ТКАга 7,9га чейин (2021-жылга салыштырмалуу +8,2%).

2013-жылдан 2022-жылга чейин Ош облусунда гинекологиялык оорулуулуктун динамикасын талдоо аялдардын жыныс органдарынын ар кандай ооруларынын жыштыгынын олуттуу термелүүлөрүн көрсөтөт. Изилдөө мезгилинде көбүнчө жатын моюнчасынын эрозиясы жана эктропиясы, менструациянын бузулушу жана аялдардын жыныс органдарынын башка оорулары болсо, жатын лейомиомасы жана эндометриоз азыраак болгон.

2014-жылы гинекологиялык оорулуулуктун жыштыгы төрөт курагындагы 1000 аялга 49,7 учурга чейин өскөн. Бул мезгилде оорулардын таралышында олуттуу өзгөрүүлөр болгон: жатын лейомиомасы 152,5%ке, эндометриоз 103,1%га көбөйгөн, жатын моюнчасынын эрозиясы жана эктропиону жана менструациянын бузулушу орточо өсүштү көрсөткөн. Аялдардын жыныс органдарынын башка оорулары азайган. Кийинки жылдары гинекологиялык оорулуулуктун жалпы жыштыгынын акырындык менен төмөндөшү байкалган, 2020-жылы 1000 ТКАга 19,4 учурга жеткен. Бул жылы оорунун бардык категориялары боюнча олуттуу төмөндөө байкалды. Бирок, 2021 жана 2022-жылдары оорулуулуктун жыштыгы кайра өскөн, бул негизинен жатын лейомиомаларынын жана менструациянын бузулушунун көбөйүшүнө байланыштуу. Эң чоң өсүш жатын лейомиомасында (+36,1%) жана менструациянын бузулушунда (+36,1%) катталган, ал эми эндометриоз жана

жатын моюнчасынын эрозиясы жана эктропиону тиешелүүлүгүнө жараша 8,2% жана 8,9%га орточо өсүштү көрсөткөн.

3.3 Репродуктивдик ден соолук жөнүндө калктын маалымдуулугу (Кара-Суу жана Өзгөн районторунун мисалында). Репродуктивдик саламаттык боюнча лекция өткөрүлгөндөн кийин орто мектептин окуучуларынын репродуктивдик саламаттыктын негизги түшүнүктөрү жана аны сактоо боюнча түшүнүктөрү кыйла жакшырды (3.3.1-таблица).

3.3.1-таблица – Окуучулардын репродуктивдик ден-соолук боюнча маалымдуулугу маалымдуулугу (n=250)

№ п/п	Суроо	Лекция өткөрүлгөнгө чейин		Лекция өткөрүлгөндөн кийин	
		Абс. сан	P±m	Абс. сан	P±m
1	Репродукция деген эмне экенин аныктаңыз?	40	1,6±0,2*	225	90,0±1,8*
2	Жеке кызыкчылыктар деген эмне?	50	20,0±2,5*	225	90,0 ±1,8*
3	Үй-бүлөнүн ролу кандай?	103	41,2±3,1*	215	86,0±2,1*
4	Адамдын репродуктивдик ден соолугун кандай факторлор аныктайт?	128	51,2±3,1*	225	90,0±1,8*
5	Демография деген эмнени билдиререрин билесизби?	90	36,0±3,0*	225	90,0±1,8*
6	Демографияга эмне тиешелүү эмес?	130	52,0±3,1*	188	75,2±2,7*
7	Демографиялык криз дегенди кантип түшүнөсүз?	118	47,2±3,1*	250	100,0*
8	Төрөлүмдүүлүк деген эмне экенин билесизби?	128	51,2±3,1*	215	86,0±2,1*
9	Тукум деген сөздү кандай түшүнөсүз?	90	36,0±3,0*	225	90,0±1,8*
10	Үй-бүлөнү пландаштыруу деген эмне?	113	45,2±3,1*	215	86,0±2,1*

Эскертүү: P±m – маалымдуулуктун жыштыгы 100 окуучуга жана репрезентативдик ката, *-p <0,001.

Өткөрүлгөн лекция Кара-Суу районунун Учкун айылындагы №97 орто мектептин жана Өзгөн районунун Чынбай айылындагы Т. Сарыков атындагы №54 орто мектептин жогорку класстарынын окуучуларынын (ар бир мектептен 125 окуучу) репродуктивдик саламаттык боюнча билимдерин жакшыртууга жардам берди. Репродукция боюнча суроолор боюнча билим деңгээли (1,6±0,2ден

90,0±1,8ге чейин), жеке кызыкчылыктар (20,0±2,5тен 90,0±1,8ге чейин), үй-бүлөнүн ролу (41,2±3,1ден 86,0±2,1ге чейин) кыйла жакшырды. Репродуктивдик саламаттыкты аныктаган факторлор (51,2±3,1ден 90,0±1,8ге чейин), демографиянын мааниси (36,0±3,0дөн 90,0±1,8ге чейин), демографиялык кризис (47,2±3,1ден 100,0гө чейин) жана туруктуулук түшүнүгү (51,2±3,1ден 86,0±2,1ге чейин) боюнча билим деңгээли кыйла жакшырды. Тукум түшүнүгү (36,0±3,0дөн 90,0±1,8ге чейин) жана үй-бүлө пландаштыруу (45,2±3,1ден 86,0±2,1ге чейин) суроолору боюнча билим деңгээли тиешелүү түрдө жогорулады.

Киргизилген окутуу программасы оң жыйынтыктарды көрсөтүп, мамлекеттик билим берүү стандарттарына ылайык мектептин окуу процессине интеграцияланды.

Бирок, социологиялык сурамжылоо Учкун айылынын төрөткө жөндөмдүү курактагы аялдарынын арасында өткөрүлүп, репродуктивдик саламаттык боюнча бардык суроолорго туура жооп бергендердин саны болгону 9,0% түзгөнүн көрсөткөн, бул алардын маалымдуулугунун төмөн деңгээлин айгинелейт. Мындан тышкары, жыныстык жол менен жугуучу инфекциялардын (ЖЖЖИ) симптомдору тууралуу билдирген аялдардын 37,4% гана медициналык жардамга кайрылышкан.

Ошондуктан, репродуктивдик саламаттык боюнча калктын маалымдуулугун жогорулатуу боюнча ишти улантуу, анын ичинде адистештирилген билим берүү программаларын киргизүү жана медициналык кызматтарга жеткиликтүүлүктү кеңейтүү зарыл.

3.4 Ош облусунда акушерлик кызматты уюштурууну талдоо жана баалоо.

Ош облусунда акушерлик-гинекологиялык кызматты уюштуруу аймактын саламаттыкты сактоо системасынын негизги компоненттеринин бири болуп саналат. Жүргүзүлгөн изилдөнүн натыйжасында бул аймактагы кош бойлуу аялдарда гестациялык мезгилге байланыштуу ар кандай татаалдашуулардын жогорку деңгээлде экендиги аныкталды.

Эң көп кездешкен көйгөйлөрдүн бири — анемия, ал 54 аялда аныкталган, бул кош бойлуу аялдардын арасында оору учурларынын жалпы санынын 35,0% түзөт. Мындан тышкары, 43 аялда белоктун заара менен көбөйүп чыгышы (протеинурия) байкалган. Алардын ичинен 14 аял (32,5%) жүрөк жетишсиздигинен, ал эми 8 аял (18,6%) кант диабетинен жабыркаган. Бул көрсөткүчтөр кош бойлуу аялдардын кош бойлуулук учурунда татаалдашууларынын олуттуу коркунучтарына далил болуп, жалпысынан мындай оорулар кош бойлуу аялдардагы бардык оорулардын 27,8% түзөт.

Өзгөчө көңүл преэклампсия диагнозу коюлган аялдарга бурулушу керек, ал 20-жумадан кийин жогорку кан басымы жана протеинурия негизинде 32 бейтапка коюлган. Бул изилденген кош бойлуулук учурларынын жалпы санынын 20,8% түзүп, дарылоо жана көзөмөлдөөдө өзгөчө ыкманы талап кылат.

Веноздук татаалдашуулар да олуттуу көйгөй болуп саналат, ал 17 аялда аныкталып, бул бардык текшерилген кош бойлуу аялдардын 11,0% түзөт. Бул

татаалдашуулардын белгилери теринин агарып кетиши, цианоз, моюн тамырларынын шишиши, тахипноэ жана тахикардияны камтыйт. Бул шарттар өз убагында медициналык жардамсыз веноздук тромбоз жана өпкө эмболиясы сыяктуу коркунучтуу кесепеттерге алып келиши мүмкүн болгондуктан, тезинен медициналык кийлигишүүнү талап кылат.

Ошондой эле, изилдөө учурунда кош бойлуу аялдар арасында жыныс жолдорунун инфекцияларынын деңгээли 5,2% ашкандыгы аныкталды. Бул инфекциялар 8 кош бойлуу аялда аныкталган жана бойдон түшүү коркунучу менен байланыштуу, ошондой эле төрөт процессинде ар кандай татаалдашууларга алып келет.

Жыйынтыктарды жалпылай келгенде, Ош облусундагы кош бойлуу аялдардын саламаттыгына кошумча көңүл буруу жана медициналык жардамды жакшыртуу зарыл, анын ичинде анемияны, преэклампсияны, жыныс жолдорунун инфекцияларын жана веноздук татаалдашууларды алдын алуу жана дарылоо зарыл.

472 медициналык картаны талдоо учурунда репродуктивдүү курактагы аялдардагы сезгенүү ооруларынын деңгээли менен бойдон түшүү коркунучунун, ошондой эле кош бойлуу аялдардын заара-жыныс системасынын оорулары менен бойдон түшүү коркунучунун ортосундагы күчтүү байланыш аныкталган (3.4.1-таблица).

Ош облусунун райондорун салыштырганда заара-жыныс системасынын ооруларынын жайылышында олуттуу айырмачылыктар аныкталган. Сезгенүү оорулары көбүнчө Кара-Суу (28,7%) жана Өзгөн (21,2%) райондорунда кездешет, ал эми Ноокат районунда бул көрсөткүч эң төмөн — 6,5%. Ошол эле учурда, жатындын лейомиомасы Кара-Кулжа районунда (16,3%), ал эми Араван районунда болгону 3,2% учурларында катталган. Жатын моюнчасынын эрозиясы Араван (40,3%) жана Ноокат (29,0%) райондорунда кеңири таралган, Кара-Кулжа районунда — болгону 7,0%.

Эркектик эмес аялдардын арасында эң көп Кара-Суу районунда (16,1%) кездешет, ал эми Өзгөн жана Чоң-Алай райондорунда мындай учурлар катталган эмес. Эндометриоз көбүнчө Кара-Кулжа (37,2%) жана Ноокат (22,6%) райондорунда кездешет, ал эми Алай жана Араван райондорунда бул көрсөткүч 3,2% түзөт. Менструалдык бузулуулар көбүнчө Ноокат районунда (71,0%) кездешет, ал эми Араван районунда — 11,3%. Башка репродуктивдик система оорулары көбүнчө Араван (25,8%) жана Өзгөн райондорунда (23,5%) кездешет, ал эми Кара-Кулжа районунда — болгону 7,0%.

Бул маалыматтар Ош облусунун райондорунда кош бойлуу аялдар арасында репродуктивдик системанын ар кандай патологияларынын жайылышындагы олуттуу айырмачылыктарды баса белгилейт.

3.4.1-таблица - № 025/У формасындагы медициналык карталарды талдоо

№ п/п	Репродуктивдик системасынын бузулушу	Ош облусунун аймактары						
		Алай	Ара-ван	Кара-Кулжа	Кара-Суу	Ноокат	Өзгөн	Чоң-Алай
		n=62	n=62	n=43	n=87	n=62	n=85	n=56
1	Заара-жыныс системасынын оорууларынын сезгениши (абс. сан)	6	8	5	25	4	18	9
	Салыштырма салмак %	9,6	12,9	11,6	28,7	6,5	21,2	16,1
2	Жатындын лейомиомасы (абс. сан)	5	2	7	4	6	7	5
	Салыштырма салмак %	8,1	3,2	16,3	4,6	9,7	8,2	8,9
3	Жатын моюнчасынын эрозиясы жана эктропиону (абс. сан)	15	25	3	22	18	24	12
	Салыштырма салмак %	24,2	40,3	7,0	25,3	29,0	28,2	21,4
4	Аялдардын тукумсуздугу (абс. сан)	4	2	2	14	1	0	0
	Салыштырма салмак %	6,5	3,2	4,7	16,1	1,6	0	0
5	Эндометриоз (абс. сан)	2	2	16	7	14	8	8
	Салыштырма салмак %	3,2	3,2	37,2	8,0	22,6	9,4	14,3
6	Менструациянын бузулушу (абс. сан)	22	7	7	8	44	8	9
	Салыштырма салмак %	35,5	11,3	16,3	9,2	71,0	9,4	16,1
7	Башка оорулар (абс. сан)	8	16	3	7	15	20	13
	Салыштырма салмак %	12,9	25,8	7,0	8,0	24,2	23,5	23,2

4-бап. «Саламаттык сактоодо натыйжалардын негизинде каржылоо» долбоорунун акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууга тийгизген таасири.

4.1 Саламаттык сактоонун ишкердигин баалоонун жыйынтыктары боюнча мониторинг жана каржылоо. Эл аралык Өнүктүрүү Ассоциациясынын колдоосу менен 2014-жылдан 2019-жылга чейин ишке ашырылган Саламаттыкты сактоодо натыйжалардын негизинде каржылоо (ННК) долбоору Кыргыз Республикасындагы райондук саламаттыкты сактоо уюмдарынын ишкердигин жакшыртууда чоң роль ойноду. Долбоор үчүн бөлүнгөн 11,0 миллион АКШ доллары өлчөмүндөгү грант, саламаттыкты сактоо уюмдарын каржылоого 8,83 миллион АКШ долларын жана долбоордун операциялык чыгымдарын жабууга 2,17 миллион АКШ долларын камтыды. Негизги көңүл татаал географиялык-климаттык шарттарда үй-бүлөлүк медицина борборлорунун (ҮМБ), үй-бүлөлүк дарыгерлер топторунун (ҮДТ) жана фельдшердик-акушерлик пункттардын (ФАП) ишин баалоого жана жакшыртууга бурулду.

Медициналык кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын баалоо үчүн кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатына таасир этүүчү түзүмдүк, ресурстук жана клиникалык көрсөткүчтөрдү камтыган Баалоо картасы иштелип чыккан. Саламаттык сактоо

уюмдарын баалоо үчүн максималдуу упай 1000 упайды же 100,0%ды түзөт. Долбоордун алкагында райондук саламаттыкты сактоо уюмдарына аларды баалоонун натыйжаларына пропорционалдуу кошумча төлөмдөр белгиленген, бул көрсөтүлгөн медициналык кызматтын сапатын жогорулатууга түрткү берет.

Уюмдардын ишкердигине квартал сайын мониторинг жүргүзүү жана баалоо ННК Техникалык тобунун, Саламаттыкты сактоо министрлигинин, ННК Долбоорунун Катчылыгынын эксперттери жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Милдеттүү медициналык камсыздандыруу фондунун (ММКФ) эксперттери тарабынан жүргүзүлдү. Бул жетишилген натыйжаларды тез арада баалоого жана баа берүүнүн натыйжаларына ылайык уюмдарга финансылык төлөмдөрдү жүргүзүүгө мүмкүндүк берди.

Долбоордун жыйынтыгында ооруканалардын жана үй-бүлөлүк медицина Борборлорунун ишкердигин баалоо көрсөткүчтөрдүн олуттуу жакшыруусуна алып келди: эгерде долбоордун башында орточо натыйжа 10,0% түзсө, долбоордун аягында көрсөткүчтөр жакшырып, орточо 60,0%га жеткен. Бул долбоордун ийгилиги жана анын Кыргызстандын аймактарында саламаттыкты сактоону өнүктүрүү үчүн маанилүү экендиги жөнүндө кабар берет.

4.2 Ош областынын төрөт курагындагы аялдарга медициналык жардам көрсөтүүнүн сапаты боюнча «натыйжалардын негизинде каржылоо» долбоорунун критерийлерин баалоо. Кыргыз Республикасында 2014-2019-жылдар аралыгында ишке ашырылып жаткан Ош облусунун аялдарынын репродуктивдик ден соолугун чыңдоого багытталган пилоттук долбоорду каржылоо критерийлерин баалоонун жыйынтыгы боюнча, кызмат көрсөтүүнүн сапаты, бейтаптардын канааттануусу жана төрөт бөлүмдөрүнүн ишинин натыйжалуулугу сыяктуу көрсөткүчтөрдү талдоого басым жасалды. Медициналык кызмат көрсөтүүлөрдүн сапаты репродуктивдик ден соолукту жакшыртуу боюнча долбоорлордун ийгилигин аныктоочу негизги фактор болуп саналат.

2014-жылдан 2019-жылга чейинки мезгилде медициналык кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгү 15,0%га, медициналык персоналдын квалификациясын жогорулатуусу 80,0%га жана медициналык жардамдын өз убагында көрсөтүлүшүнүн 92,0%га жогорулашы байкалды.

Төрөт учурундагы татаалдашуулардын көрсөткүчү да 25,0%га азайып, энелердин өлүмдүүлүгүнүн көрсөткүчү 2014-жылы 100 000 тирүү төрөлгөндөргө 35тен 2019-жылы 100 000 тирүү төрөлгөндөргө 22ге чейин азайган, бул аймакта репродуктивдик ден соолуктун олуттуу жакшырганын далилдейт. Анкетөө жана бейтаптарды сурамжылоо да оң натыйжалуу өзгөрүүлөрдү тастыктайт: 2014-жылы 70,0%дан 2019-жылы 87,0%ке чейин кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатына канааттангандыгын билдирди. Мындан тышкары, даттануулардын саны 20,0%га азайып, канааттануу индекси 2019-жылы 5 упайдан 4,7 упайды түзүп, 2014-жылга салыштырмалуу 0,8 упайга жогорулады.

Төрөт бөлүмдөрүнүн ишинин натыйжалуулугу да бир топ жогорулады: оорулуулуктун деңгээли 25,0%га төмөндөдү, төрөт бөлүмдөрүндө болуу шарттарын бейтаптардын 85,0% канааттандырарлык деп баалаган. Төрөткө жардам берүү боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгү да жакшырды: 2019-жылы төрөт бөлүмдөрү керектүү жабдуулар менен 97,0% камсыз болгон, бул 2014-жылга салыштырмалуу 17,0%га жогору.

Ошентип, Кыргызстандын Ош облусунда аялдардын репродуктивдик ден соолугун чыңдоо долбоору бардык негизги көрсөткүчтөр боюнча олуттуу оң натыйжаларды көрсөттү, бул сандык жана сапаттык баалоонун маалыматтары менен ырасталган.

5-бап. Ош областындагы төрөт курагындагы аялдарга акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүнү жакшыртуу.

5.1 Ош облусунун төрөт курагындагы аялдарга медициналык жардам көрсөтүү алгоритми. Сапаттуу медициналык жардамды камсыздоо жана клиникалык сунуштарды ишке ашыруу үчүн Ош облусунда төрөт курагындагы аялдарга медициналык жардам көрсөтүү алгоритми иштелип чыккан. Бул алгоритм төрөт курагындагы аялдарга медициналык жардам көрсөтүүнү стандартташтырууга жана сапатын жакшыртууга жардам берет. Клиникалык практиканы жөнөкөйлөштүрүүгө, клиникалык сунуштамаларды сактоого жана кызмат көрсөтүүнүн натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган. Алгоритмдин өзгөрүп жаткан клиникалык стандарттарга жана эпидемиологиялык кырдаалга ылайык үзгүлтүксүз жаңыланышы калкка медициналык жардам көрсөтүүнүн жогорку деңгээлин кармап турууга мүмкүндүк берет (5.1.1 – сүрөт).

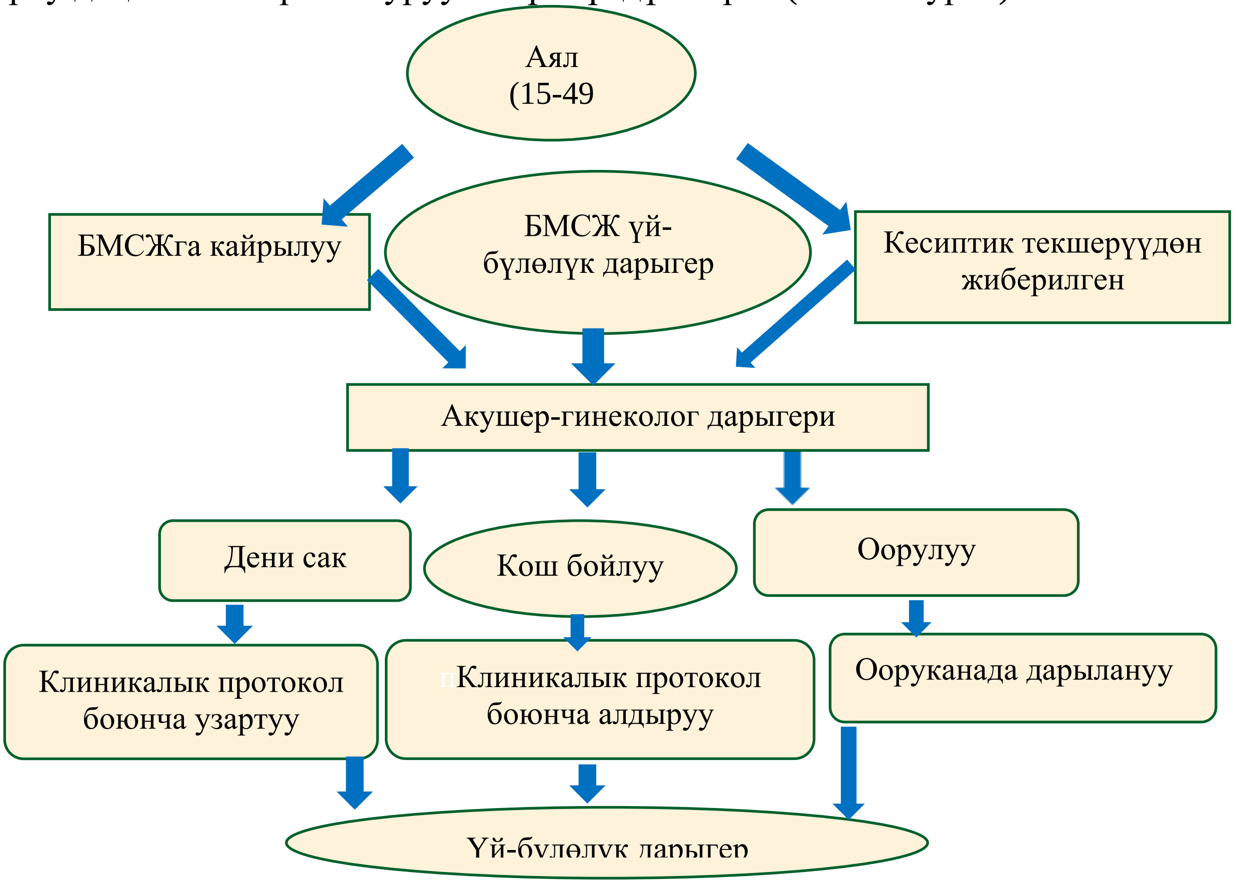

5.1.1-сүрөт - Төрөт курагындагы аялдарды багыттоого маршруттук түзмөк

5.2 Саламаттыкты сактоонун баштапкы деңгээлинде кош бойлуу аялдарга медициналык жардам көрсөтүүнү уюштуруу.

1. Амбулатордук этапта стандарттык текшерүүнү жүргүзүү. Негизги текшерүүнү баштапкы медициналык-санитардык жардамда (БМСЖ) үй-бүлөлүк дарыгер жүргүзөт. Ал төмөнкүлөрдү камтыйт: тобокелдик факторлорун аныктоо үчүн анкеттөө; физикалык текшерүү (кан басымын өлчөө, дене салмагын жана боюн аныктоо); лабораториялык изилдөөлөр (кан, заара жана башка стандарттык тесттер); түйүлдүктүн жана жатындын абалын баалоо үчүн ультра добуштуу изилдөө.

2. Акушерлик патологияны аныктоо. Эгерде стандарттуу текшерүүдө акушерлик патологияны аныктаса, анда төмөнкү чаралар көрүлөт: участкалык принцип боюнча акушер-гинекологдун байкоосу жана дарылоосу: кош бойлуулуктун 22 жумасына чейин: бейтап медициналык мекеменин гинекологиялык бөлүмүндө байкалат жана дарыланат; кош бойлуулуктун 22 жумасынан кийин: бейтап андан ары байкоо жүргүзүү жана дарылоо үчүн акушерлик ооруканага жөнөтүлөт.

3. Пренаталдык клиникалык эксперттик комиссия. Бул кош бойлуулукту узартуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө чечим кабыл алуу үчүн жүргүзүлөт. Комиссия төмөнкүлөрдү эске алат: эненин жана түйүлдүктүн ден соолугунун абалы; патологиянын болушу жана аныкталган патологиясынын оордугу; кош бойлуулукту узартуу мүмкүнчүлүгү жана максатка ылайыктуулугу.

4. БМСЖ консультациялык-диагностикалык бөлүмүнө (КДБ) багыттоо. Бейтап диагнозду жана дарылоо планын тактоо үчүн кошумча текшерүүгө жана адистердин кеңешине жөнөтүлөт.

5. Каршы көрсөткүчтөр аныкталган учурда кош бойлуулкту андан аркы башкаруу. Кош бойлуулукту улантууга каршы көрсөтмөлөр аныкталса, ооруканалык шартта пландуу хирургиялык дарылоо дайындалат. Каршы көрсөтмөлөр жок болгон учурда, акушерлик патологиясы бар кош бойлуулукту стандарттуу башкаруу жүргүзүлөт.

6. Патология жок болгон учурда бейтап башкаруу. Эгерде текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча кош бойлуу аял дени сак болсо: кош бойлуулугу нормадагыдай жүрүп жаткан бейтапты башкаруу стандарты аткарылат; Эгерде бейтап сунушталган дарылоодон ыктыярдуу жана маалымдуу түрдө жана кош бойлуулукту узартуудан баш тартса, байкоо жана дарылоо акушер-гинеколог тарабынан улантылат.

7. Төрөтүү. Төрөтүү стационардык жардамдын II-III деңгээлинде гана жүргүзүлөт, бул эне менен баланын максималдуу коопсуздугун камсыз кылат. Төрөттөн кийин аял жашаган жери боюнча үй-бүлөлүк дарыгердин көзөмөлүндө болушу керек.

Акушерлик патологиясы бар кош бойлуу аялдарды баштапкы медициналык-санитардык жардам көрсөтүүгө багыттоо - бул перинаталдык тобокелдик факторлорунун негизинде кош бойлуу аялдын ден соолугунун абалын баалоо жана башкаруу үчүн бардык зарыл кадамдарды камтыган түзүмдөлгөн план (5.2.1 - сүрөт).

5.2.1-сүрөт – Кош бойлуу аялдарды багытоого маршруттук түзмөк

ТЫЯНАКТАР:

1. Он жылдык мезгил ичинде (2013-2022-ж.) саламаттыкты сактоонун баштапкы деңгээлинде кош бойлуу аялдардын медициналык байкоолорго баруусунун жана 12 жумага чейин катталуусунун төмөндөшүнүн динамикасы белгиленген, максималдуу көрсөткүчү менен 2018-жылы жана андан кийин 2022-жылга карата 12,0%га кыскаруу менен. АИВ-инфекциясына жана сифилиске текшерүү мезгилдин башында төмөндөгөн жана 2021-жылдан баштап бардык кош бойлуу аялдардын 23,0%ында туруктолгон. Аз кандуулуктун жана башка патологиялардын таралышы аныкталды, ошондой эле областта акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну жана сапатын жогорулатуунун зарылдыгын көрсөтүп турат.

2. Каралып жаткан мезгилдин ичинде аялдардын жыныс органдарынын сезгенүү ооруларында термелүүлөр байкалган, акыркы жылдары жыштыгынын туруктуу өсүүсү менен. Жатындын лейомиомасы жана менструалдык циклдин бузулушу туруктуу өсүүнү көрсөттү. Бул маалыматтар профилактикалык иш-чараларды иштеп чыгуу жана медициналык жардамды жакшыртуу зарылдыгы жөнүндө күбөлөндүрөт.

3. Ош облусунун аялдарына медициналык кызмат көрсөтүүнүн сапатын жогорулатууга багытталган каржылоо долбоорун ишке ашыруунун жыйынтыгы боюнча төрөт учурундагы татаалдашууларды азайтуу жана бейтаптарды канааттандыруу боюнча оң натыйжалуу тенденциялар аныкталды, бул медициналык көрсөткүчтөрдү жакшыртуу үчүн жөнгө салынган координациянын маанилүүлүгү жөнүндө күбөлөндүрөт.

4. Жүргүзүлгөн талдоолордун негизинде заманбап шарттарда төрөт курагындагы аялдарга медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын жогорулатууга багытталган акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну оптималдаштыруу боюнча чаралар сунушталды.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

I. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин деңгээлинде:

- экстрагениталдык патология жана кош бойлуулуктун жана төрөттүн татаалдашууларынын алдын алуу боюнча билимди жогорулатуу максатында акушерлик жана гинекология адистиги боюнча үй-бүлөлүк дарыгерлер үчүн окуу модулун иштеп чыгуу;
- аймактык өзгөчөлүктөрдү жана кадрдык ресурстарды эске алуу менен репродуктивдүү ден соолукту сактоого багытталган коомдук талкуулоону өткөрүү жана профилактикалык иш-чараларды киргизүү.

II. Акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүчү медициналык уюмдардын деңгээлинде:

- Ош облусунун айыл округдарында жана райондорунда төрөт курагындагы аялдар үчүн акушер-гинекологдун адистештирилген кабинетин уюштуруунун зарылдыгын жана мүмкүнчүлүгүн кароо.

III. Билим берүү уюмдарынын деңгээлинде:

- Жогорку класстын окуучулары үчүн окуу пландарына репродуктивдик ден-соолук боюнча окутууларды киргизүү.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫККА ЧЫККАН ИЛИМИЙ ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. **Абдирасулова, Ж. А.** Сравнительный анализ динамики родов и оказания акушерской помощи женщинам фертильного возраста Ошской области Кыргызстана [Текст] / Ж. А. Абдирасулова, М. М. Каратаев, Ж. Д. Абдуллаева // Бюллетень науки и практики. – Нижневартовск, 2022. – Т. 8, № 3. – С. 191-196; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48178108

2. **Abdirasulova Zh. A.** Statistical Analysis of Physiological Childbirth and Obstetric Service in Osh Region from 2016 to 2021 Years [Текст] / [Zh. A. Abdirasulova, M. M. Karataev, M. M. Bugubaeva and others] // Pakistan Journal of Medical & Health Sciences. – Pakistan, 2022. – Vol. 16, № 3. – P. 659-661. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.pjmhsonline.com/index.php/pjmhs/article/view/577

3. **Abdirasulova Zh. A.** Study of clinical conditions that complicated birth in women in Osh region in 2016-2021 [Текст] / [Zh. A. Abdirasulova, G. A. Subanova, Z.

A. Israilova and others] // International Journal of Health Sciences. – Ecuador, 2022. – Vol. 6, № 5. – P. 5340-5349. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://sciencescholar.us/journal/index.php/ijhs/article/view/9773?__im-lMmBYiNc=7293814191339781158

4. **Абдирасулова, Ж. А.** Анализ акушерско-гинекологической помощи населению Ошской области [Текст] / Ж. А. Абдирасулова // Известие ВУЗов Кыргызстана. – 2024. – № 1. – С. 92-95; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=69230694

5. **Абдирасулова, Ж. А.** Акушерско-гинекологическая заболеваемость беременных Ошской области [Текст] / Ж. А. Абдирасулова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2024. – № 2. – С. 69-73; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.science-journal.kg/ru/journal/1/archive

Абдирасулова Жайна гуль Абдирасуловнанын «Төрөт курагындагы аялдарга акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүнү жакшыртуу жолдору (Ош облусунун мисалында)» деген темада 14.02.03 – коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо адистиги боюнча медицина илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: саламаттыкты сактоо, акушерство, гинекология, аялдар, төрөт курагы, анемия.

Изилдөөнүн объектиси: акушерлик-гинекологиялык жардам, төрөт курагындагы, оорулуу аялдар, акушерлик-гинекологиялык жардам көрсөтүүчү саламаттык сактоо уюмдары, медициналык жардамдын сапаты.

Изилдөөнүн предмети: Кыргыз Республикасынын Ош областында акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну жакшыртуу боюнча иш-чаралардын топтомун илимий жактан негиздөө.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасынын Ош областында акушерлик-гинекологиялык жардамды уюштурууну жакшыртуу боюнча иш-чаралардын комплекси илимий жактан негиздөө.

Изилдөө ыкмалары: ретроспективдүү, тажрыйбаны изилдөө жана жалпылоо, статистикалык, аналитикалык жана анкетирлөө.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы. Акушерлик-гинекологиялык оорулардын негизги тенденциялары аныкталды, алар аялдардын тукумсуздугунун көбөйүшү, этек кирдин бузулушу, кош бойлуулук учурунда кант диабети жана кош бойлуулуктун ар кандай этаптарында боюнан түшүп калуу коркунучу менен мүнөздөлөт.

2013-жылдан 2022-жылга чейин саламаттык сактоонун баштапкы деңгээлинде кош бойлуу аялдарга медициналык көзөмөлдүн жеткиликтүүлүгүнүн төмөндөшү байкалган. Айрыкча, 12 жумага чейин катталган кош бойлуу аялдардын салыштырмалуу санынын азайышы маанилүү, максимум 2018-жылы жана андан кийин 2022-жылга карата 12,0% га азайган. ВИЧ-инфекциясы жана сифилис скрининги мезгилдин башында азайып, 2021-жылдан баштап бардык кош бойлуу аялдардын 23,0%ын түздү. Аз кандуулуктун жана башка патологиялардын таралышы да облуста

акушердик-гинекологиялык жардамды уюштурууну жана сапатын жогорулатуунун зарылдыгын көрсөтүп турат. Илимий иштин негизинде аялдарга медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын жогорулатууга багытталган амбулатордук акушердик-гинекологиялык жардамды уюштурууну оптималдаштыруу боюнча иш-чаралар сунушталды.

Колдонуу тармактары: коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо, акушерлик жана гинекологиялык кызмат.

РЕЗЮМЕ

диссертационной работы Абдирасуловой Жайнагуль Абдирасуловны на тему «Пути совершенствования акушерско-гинекологической помощи женщинам фертильного возраста (на примере Ошской области)» на соискание ученой степени кандидата медицинских наук по специальности 14.02.03 – общественное здоровье и здравоохранение

Ключевые слова: здравоохранение, акушерство, гинекология, женщины, фертильный возраст, анемия.

Объект исследования: акушерско-гинекологическая помощь, женщины фертильного возраста, заболеваемость, организации здравоохранения, оказывающие акушерско-гинекологическую помощь, качество медицинской помощи.

Предмет исследования: организации, оказывающие акушерско-гинекологическую помощь.

Цель исследования: научное обоснование комплекса мероприятий по совершенствованию организации акушерско-гинекологической помощи в Ошской области Кыргызской Республики.

Методы исследования: ретроспективный, изучение и обобщение опыта, статистический, аналитический и анкетирование.

Полученные результаты и их новизна. Определены основные тенденции акушерско-гинекологической заболеваемости, характеризующиеся ростом женского бесплодия, расстройств менструаций, сахарного диабета во время беременности и угрозы прерывания в разные сроки беременности. Установлена необходимость диспансерного наблюдения бесплодных супружеских пар в связи с ростом обращаемости к врачам-специалистам по поводу нарушения репродуктивного здоровья.

С 2013 по 2022 год наблюдалась динамика снижения доступности медицинского наблюдения за беременными на первичном уровне здравоохранения. Особенно значимо снижение удельного веса беременных, вставших на учет до 12 недель, с максимальным показателем в 2018 году и последующим снижением к 2022 году на 12,0%. Обследование на ВИЧ-инфекцию и сифилис снижалось в начале периода и начиная с 2021 года стабилизировалось на уровне 23,0% от всех беременных. Распространенность анемии и других патологий также демонстрирует необходимость улучшения организации и качества акушерско-гинекологической помощи в регионе. На основании проведенного анализа предложены мероприятия по оптимизации организации амбулаторной акушерско-гинекологической помощи, направленные на улучшение доступности и качества медицинского обслуживания женщин.

Область применения: общественное здоровье и здравоохранение, акушерство и гинекология.

SUMMARY

dissertation work of Zhainagul Abdirasulova Abdirasulovna on the topic «Ways to improve obstetric and gynecological care for women of fertile age (using the example of the Osh region)» for the academic degree of Candidate of Medical Sciences in the specialty 14.02.03 – public health and health care

Key words: healthcare, obstetrics, gynecology, women, fertile age, anemia.

Object of study: obstetric and gynecological care, women of fertile age, morbidity, health organizations providing obstetric and gynecological care, quality of medical care.

Subject of study: organization of obstetric and gynecological care.

Purpose of the study: Scientifically substantiate a set of measures to improve the organization of obstetric and gynecological care in the Osh region of the Kyrgyz Republic.

Research methods: retrospective, study and synthesis of experience, statistical, analytical, and survey.

The results obtained and their novelty. The main trends in obstetric and gynecological morbidity have been identified, characterized by an increase in female infertility, menstrual disorders, diabetes mellitus during pregnancy and the threat of miscarriage at different stages of pregnancy. The need for dispensary observation of infertile couples has been established due to an increase in the number of visits to medical specialists regarding reproductive health disorders. From 2013 to 2022, there was a decrease in the availability of medical supervision of pregnant women at the primary level of healthcare. Particularly significant is the decrease in the proportion of pregnant women registered before 12 weeks, with a maximum in 2018 and a subsequent decrease by 12,0% by 2022. Screening for HIV infection and syphilis decreased at the beginning of the period and, starting in 2021, stabilized at 23,0% of all pregnant women. The prevalence of anemia and other pathologies also demonstrates the need to improve the organization and quality of obstetric and gynecological care in the region. Based on the analysis, measures were proposed to optimize the organization of outpatient obstetric and gynecological care, aimed at improving the accessibility and quality of medical care for women.

Scope: public health and health care, obstetric and gynecological service.

Кагаз форматы 60 х 90/16. Көлөм 1,5 б. б.
Офсеттик кагаз. Тиражы 100 нуск.
«Соф Басмасы» ЖЧКсында басылган
720020, Бишкек, көч. Ахунбаева, 92